

РОЗДІЛ II

ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

УДК: 343.137.5

DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2021-2-2-58-66>

Бабенко Ольга Георгіївна,
доктор філософії за спеціальністю «Право»
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4218-2191>

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИМУСОВОЇ ФОРМИ ОСВІДУВАННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОВОГО

Статтю присвячено дослідженню слідчої (розшукової) дії – освідування, що здійснюється у примусовій формі щодо неповнолітнього підозрюваного. Зазначено, що чинні норми Кримінального процесуального кодексу України не містять регламентованого порядку проведення примусового освідування неповнолітнього підозрюваного, що значно порушує права дітей. У результаті проведеного дослідження запропоновано здійснювати примусове освідування неповнолітнього підозрюваного, свідка чи потерпілого лише у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Ключові слова: неповнолітній підозрюваний; слідча (розшукова) дія; освідування; примус; кримінальне правопорушення; досудове розслідування.

Постановка проблеми. Питання забезпечення прав та свобод неповнолітніх, які вчинили кримінальне правопорушення, є актуальним на будь-якій стадії кримінального процесу. Однак дотримання прав неповнолітніх під час проведення слідчих (розшукових) дій саме на стадії досудового розслідування має неабияке значення, оскільки на початковому етапі кримінального процесу в дитини складається враження про слідчого, прокурора та поліцію в цілому. У процесі роботи з такою вразливою категорією, як неповнолітні підозрювані налагодження контакту з дитиною та дотримання її прав має стати першочерговим завданням правоохоронців. Неповнолітній підозрюваний, у зв'язку зі своєю соціальною незрілістю, перебуває в гіршому становищі, ніж дорослий підозрюваний щодо можливості обмеження прав, свобод і законних інтересів [1, с. 36].

Відчутним є порушення прав та свобод дітей під час здійснення слідчих (розшукових) дій, які проводяться в примусовій формі. Однією з таких дій, що може здійснюватися за участю неповнолітнього підозрюваного, є освідування, яке може відбуватися і в примусовому порядку, що обумовлює ризик суттєвого порушення прав, свобод та законних інтересів неповнолітнього підозрюваного.

Зважаючи на неповнолітній вік дітей, їхню психіку та кримінальну ситуацію, яка з ними сталася, варто особливо звертати увагу на проведення слідчих (розшукових) дій у разі їх примусового застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням процесуальної проблематики освідування займалися такі вчені, як С. С. Клочуряк [3], А. І. Кунтій [12], Б. Є. Лук'янчиков [6], Є. Д. Лук'янчиков [5], Р. М. Мрочко [10], В. В. Топчій [4], І. М. Янченко [8] та інші. Однак питання проблемних аспектів освідування неповнолітнього підозрюваного потребує більш детального дослідження та вдосконалення національного законодавства, оскільки науковці переважно розглядали загальні питання зазначеної проблематики.

Метою дослідження є пошук шляхів для реалізації примусового освідування неповнолітнього підозрюваного, не порушуючи процесуальних прав дитини. Для досягнення поставленої мети треба виконати такі завдання: проаналізувати національне та зарубіжне законодавства щодо примусового освідування неповнолітнього підозрюваного; винайти шляхи практичного здійснення та реалізації освідування неповнолітнього підозрюваного у примусовій формі; надати пропозиції щодо вдосконалення процесуальної регламентації та реалізації примусового освідування дитини, яка потрапила в конфлікт із законом.

Виклад основного матеріалу. Правова регламентація та практичне здійснення освідування неповнолітнього підозрюваного має певні недоліки, що зумовлює вдосконалення процесуального регулювання та реалізації вказаної слідчої (розшукової) дії. Зокрема, проведення освідування за участю неповнолітнього підозрюваного має здійснюватися так, щоб мінімізувати будь-який негативний вплив на психіку та соціальний розвиток дитини.

Освідування може проводитися як в добровільному, так і в примусовому порядку, що обумовлює ризик суттєвого порушення прав, свобод та законних інтересів неповнолітнього підозрюваного.

У ч. 3 ст. 241 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) законодавцем зазначено, що особі пропонується добровільно пройти освідування, а в разі її відмови освідування проводиться примусово [2].

Примусове проведення освідування здійснюється як крайній захід, спрямований на збирання і перевірку доказів у кримінальному провадженні, коли застосовані заходи переконання не дали позитивного результату. До того ж дотримання процесуальної форми й криміналістичних рекомендацій проведення цієї слідчої (розшукової) дії є запорукою виконання визначених у ч. 1 ст. 2 КПК України завдань кримінального провадження [3, с. 464]. На жаль, на сьогодні не існує єдиної криміналістичної рекомендації щодо самого процесу здійснення освідування у примусовій формі. Відсутність розробленого алгоритму дій слідчого під час примусового освідування неповнолітнього підозрюваного у практичних підрозділах поліції змушує діяти на власний розсуд, що іноді створює конфліктні ситуації між учасниками досудового розслідування.

В. В. Топчій та Н. В. Карпенко звернули увагу на позицію Ю. М. Черноус, яка зазначила, що необхідність у застосуванні правообмежувальних засобів виникає лише в разі ігнорування зобов'язаним учасником слідчої дії відповідного припису закону, тому що його неналежна поведінка посягає на права і свободи інших учасників судочинства. До того ж застосування примусових заходів здійснюється за умов крайньої необхідності, коли мета слідчої дії є суттєвою і жодним іншим способом вона не може бути досягнута [4, с. 49]. Аналізуючи викладене вище, можна зазначити, що В. В. Топчій та Н. В. Карпенко поділяють примус на дві категорії: психічний та фізичний.

«Психічний примус», на думку авторів, – це законний психологічний вплив на інтелектуальну, емоційну та вольову сферу підозрюваного, потерпілого, свідка з метою спонукати виконати вимоги закону щодо освідчування [4, с. 49]. Дозволимо собі не погодитися з цією дефініцією, оскільки її тлумачення розцінюємо більше як психологічне переконання особи.

«Фізичний примус» учені розуміють як законний фізичний вплив, що застосовується до підозрюваного, потерпілого, свідка всупереч його волі, з метою примусити виконати вимоги закону щодо освідчування, у разі відмови виконати ці дії добровільно [4, с. 49]. Саме таке поняття, як «законний фізичний вплив» у національному законодавстві не є врегульованим та визначеним.

У ч. 4 ст. 241 КПК України вказано, що під час освідчування не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або небезпечні для її здоров'я [2].

У процесуальній літературі зазначається, що освідчування як слідча дія не передбачає і не може передбачати будь-які дослідження над людиною [5, с. 162]. Оскільки об'єктом освідчування може бути лише тіло живої людини [4, с. 47], це порушує її право на особисту недоторканність [6, с. 4].

Сторона захисту, особливо якщо її учасником є неповнолітній підозрюваний, будь-які фізичні дії зі сторони працівників поліції буде розцінювати як такі, що принижують честь та гідність дитини, оскільки в жодному із нормативних актів не визначено, який саме законний фізичний примус дозволяється здійснювати під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Досить слушно зазначає Д. К. Брагер стосовно того, що порядок примусового освідчування потребує чіткого та однозначного врегулювання законодавцем. Інакше слідчий не прийме рішення проводити вказану слідчу дію в примусовому порядку, розуміючи, що надалі його може бути звинувачено не лише в порушенні прав учасників кримінального процесу на захист, недоторканність особи, але й перевищенні службових повноважень у зв'язку з насиллям та поведінням, яке принижує людську гідність або створює небезпеку для життя та здоров'я людини [7, с. 99]. Автор має рацію, оскільки слідчий під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених неповнолітніми, особливу увагу приділяє дотриманню всіх норм поведінки та підвищених гарантій захисту, які висувають до неповнолітніх, тому іноді краще не ризикувати для того, щоб уникнути скарг зі сторони захисту. Крім того, необхідно наголосити на підвищеній увазі до неповнолітніх підозрюваних ще й зі сторони прокуратури, тому в будь-якому разі необхідно застосовувати законні методи роботи з дітьми.

С. С. Клочуряк поділяє думку А. А. Благодир стосовно того, що процесуальний примус як різновид державного примусу – це метод кримінально-процесуальної діяльності, що полягає у формуючому нормативно закріпленому впливі визначених державних органів і посадових осіб на правосвідомість суб'єкта кримінально-процесуальної діяльності незалежно від його волі, бажання, який передбачає для примушованого загрозу чи дійсне настання невігідних наслідків матеріального, морального чи організаційного характеру з метою забезпечення його належної поведінки і, як наслідок, забезпечення завдань кримінального судочинства [3, с. 464].

Досліджуючи питання освідчування та застосування примусу в процесі його проведення, І. М. Янченко визначила умови, за наявності яких указана слідча дія може бути проведена примусово, а саме:

– наявність достатніх підстав уважати, що на тілі певної особи, яку необхідно піддати освідуванню, є сліди злочину або будь-які інші особливі прикмети;

– особа відмовилася від проведення з нею освідування, але ця слідча дія має необхідне доказове значення;

– дії під час проведення примусового освідування (як і добровільного) не повинні зашкодити здоров'ю особи [8, с. 127].

Здебільшого особи, на тілі яких можуть бути виявлені сліди злочину або особливі прикмети, добровільно дають згоду на проведення такої слідчої (розшукової) дії, чим сприяють слідчому в установленні обставин кримінального правопорушення. Проте можливі й випадки, коли особа відмовляється добровільно пройти освідування. Це є свідченням того, що виникла несприятлива (конфліктна) слідча ситуація. Але вона не повинна перешкоджати розслідуванню. Застосовані до особи заходи примусу не повинні створювати загрозу її життю, здоров'ю або бути принизливими за характером [6, с. 4–5].

С. С. Клочуряк зауважує, що деякі науковці взагалі заперечують примусовий характер освідування. Він стверджує, що зазначена точка зору не відповідає вимогам закону та інтересам досудового розслідування. Якщо погодитися з нею, слід визнати, наприклад, за підозрюваним право відмовитися від освідування, що, у свою чергу, за відсутності можливості примусового його проведення не дозволить досягти мети проведення слідчої (розшукової) дії [3, с. 464].

В. В. Топчій та Н. В. Карпенко вказують на те, що підозрюваний як учасник проведення освідування переважно не зацікавлений у встановленні істини у справі, а тому має менше бажання добровільно піддаватися освідуванню, оскільки на його тілі можуть бути виявлені сліди злочину або особливі прикмети [4, с. 48–49].

І. М. Янченко висловлює дещо іншу думку. Вона вважає, що заперечення особи проти участі у проведенні освідування ще не означає, що особа намагається приховати певні сліди вчиненого нею злочину. Для прикладу наводить дані, отримані з практичних підрозділів, у яких, зокрема, мова йде про сором'язливість жінки під час оголення [9, с. 133].

На нашу думку, відмова неповнолітнього підозрюваного у проведенні освідування в добровільному порядку, найімовірніше, є психологічним нерозумінням того, що відбувається під час здійснення кримінального провадження, та небажанням оголюватися перед сторонніми особами.

У юридичній літературі зазначається, що позбавити слідчого можливості виявити ці сліди, захищаючи почуття сором'язливості обвинуваченого, означає зробити неможливим установлення істини в багатьох кримінальних справах [10, с. 96]. Уважаємо таку думку абсолютно правильною, оскільки через сором'язливість підозрюваного слідство не має права втрачати доказову інформацію, яка в подальшому допоможе отримати важливі докази для встановлення обставин учиненого кримінального правопорушення.

Як метод впливу на осіб, які не бажують добровільно пройти освідування, треба обрати переконання. Це стосується й неповнолітнього підозрюваного, але в разі категоричної відмови від його проведення, у виняткових випадках, до нього можуть бути застосовані заходи процесуального примусу [11, с. 227].

На думку С. С. Клочуряка, необхідною умовою перед проведенням примусового освідування є попереднє використання слідчим усіх наявних у його розпорядженні заходів переконання [3, с. 464].

А. І. Кунтії також зазначає, що слідчим потрібно роз'яснити всю важливість проведення процесуальної дії, що допоможе зменшити психологічну напругу та досягти бажаного результату без застосування примусу [12, с. 315].

Щодо процесу переконання заслуговують на увагу пропозиції Ю. М. Черноус. Вона вважає, що слідчий, зважаючи на обставини слідчої ситуації, коли особа відмовляється від добровільного проведення слідчої дії, повинен вжити таких заходів: встановити психологічний контакт, наголошуючи на розумінні становища, переконанні учасника слідчої дії, демонстрації співпереживання; запевнити учасника у збереженні таємниці досудового слідства, гарантуванні безпеки його життя та здоров'я; за допомогою використання методів переконання схилити особу до думки про доцільність її добровільної участі у провадженні слідчої дії; застосовувати технічні засоби [4, с. 49]. Заходи, на які вказує вчена, є досить слухними. Правильне й коректне донесення інформації до учасників кримінального провадження дасть змогу не застосовувати слідчу (розшукову) дію у формі примусу. Ураховуючи незрілий вік підозрюваного, варто залучати всі можливі способи та методи для того, щоб уникнути примусового здійснення зазначеної слідчої (розшукової) дії.

Науковці В. В. Топчій та Н. В. Карпенко запропонували свій алгоритм дій слідчого під час проведення примусового освідування. На їхню думку, він має бути таким:

- примус під час освідування може застосовуватися лише після того, як вичерпано всі можливості переконання особи щодо необхідності проведення цієї процесуальної дії та обов'язково роз'яснено положення норм КПК України, відповідно до яких зазначені процесуальні дії можуть бути проведені примусово, і необхідність освідування як засобу встановлення істини в кримінальному провадженні;

- примусове проведення освідування може супроводжуватися застосуванням до особи активних заходів (утримання), примусовим зняттям одягу тощо. До того ж примус не повинен перевищувати ступінь протидії та не бути сильнішим, ніж це потрібно для проведення передбаченої КПК України процедури;

- неприпустимими є дії, а також застосування технічних, хімічних чи інших засобів, що є небезпечними для життя і здоров'я освідуваної особи;

- примусове освідування проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, як правило, у приміщенні експертного закладу або медичної установи. Виконання зазначених процесуальних дій в інших місцях може здійснюватися лише у виняткових випадках із забезпеченням необхідних умов та суворого дотримання спеціальних (медичних) правил проведення відповідної процедури;

- судово-медичний експерт, лікар за узгодженням зі слідчим, прокурором повинен установити обсяг необхідних спеціальних медичних та інших засобів для максимально безпечного проведення відповідних процедур;

- для забезпечення проведення примусового освідування, у тому числі підтримання належного громадського порядку, для участі у ньому можуть залучатися працівники Міністерства внутрішніх справ України. Ці працівники на вимогу слідчого, прокурора зобов'язані надавати допомогу медичним працівникам та забезпечувати безпечні умови для доступу до особи в разі примусового її освідування, запобігати діям підозрюваного, свідка чи потерпілого, що загрожують життю і здоров'ю людей, які їх оточують [4, с. 50–51].

С. С. Клочуряк також наголошує на тому, що примусове освідчування в кожному конкретному випадку його застосування повинно бути належним чином обґрунтованим і мотивованим, визначеним інтересами розслідування та встановлення істини у справі як основного із завдань кримінального провадження [3, с. 464].

На наш погляд, проведення з неповнолітнім підозрюваним такої слідчої (розшукової) дії, як освідчування у примусовій формі є досить спірним питанням стосовно його правової регламентації та практичної реалізації. Оскільки будь-який психологічний або фізичний примус, що буде застосований до дитини, яка вчинила кримінальне правопорушення, у подальшому може негативно вплинути на її соціальний розвиток та життєвий світогляд.

Уважаємо, що права регламентація примусового освідчування щодо неповнолітнього підозрюваного має обумовлюватися принципом співрозмірності. Цей принцип відомий як засіб обмеження використання каральних санкцій, що виражаються переважно у використанні принципу «воздаяння по заслугам» відповідно до тяжкості правопорушення [13].

Як слушно зазначається у ч. 3 ст. 13 Типового закону про правосуддя щодо неповнолітніх, усі заходи, що застосовуються стосовно неповнолітнього правопорушника, мають відповідати обставинам і тяжкості порушення, а також умовам життя, освітнім, соціальним та іншим потребам дитини [14, с. 18]. Крім того, у ч. 1 ст. 5 Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй, які стосуються відправлення правосуддя відносно неповнолітніх («Пекінські правила»), також наголошується на тому, що система правосуддя щодо неповнолітніх спрямована насамперед на забезпечення благополуччя неповнолітнього та дотримання того, щоб будь-які заходи впливу на неповнолітніх правопорушників були завжди сумірними як з особливостями особи правопорушника, так і з обставинами правопорушення [13].

Тому застосовані до неповнолітнього правопорушника заходи мають ґрунтуватися не лише на об'єктивній тяжкості кримінального злочину, а й на «індивідуальних обставинах дитини» [14, с. 63].

Беручи за основу цей принцип та враховуючи вразливість процесуального становища неповнолітнього підозрюваного, його психологічну, соціальну незрілість, вважаємо, що застосування примусу під час освідчування неповнолітнього підозрюваного повинно залежати від тяжкості кримінального правопорушення, у якому підозрюється неповнолітній. Зокрема, на нашу думку, реалізація примусової форми освідчування стосовно дитини є виправданою лише за наявності підозри щодо вчинення неповнолітнім тяжкого та особливо тяжкого злочину.

Реалізація примусового освідчування щодо неповнолітнього підозрюваного тільки у кримінальних провадженнях, у яких підтверджено підозру стосовно вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, відповідає принципу пропорційності публічних та приватних інтересів. Це виявляється в тому, що обмеження прав і свобод неповнолітнього підозрюваного виправдовується лише публічним інтересом у вигляді підозри щодо скоєння особою тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Указана пропорція між приватними правами та свободами неповнолітнього й суспільним інтересом держави щодо захисту українського соціуму від тяжких злочинів є справедливою та узгоджується з принципом верховенства права у кримінальному провадженні.

Висновки. Реалізація примусового освідування неповнолітнього підозрюваного є не визначеною та здійснюється на загальних підставах, що є суттєвим порушенням найкращих інтересів дитини.

Отже, для покращення становища неповнолітнього підозрюваного під час проведення примусового освідування пропонуємо внести доповнення до змісту КПК України, а саме ч. 3 ст. 241 треба доповнити абзацом: «Примусове освідування неповнолітнього підозрюваного, свідка чи потерпілого здійснюється лише у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів».

Таке нормативне доповнення ст. 241 КПК України сприятиме вдосконаленню кримінальних процесуальних норм у частині забезпечення прав і свобод інтересів неповнолітнього підозрюваного щодо можливості застосування до нього примусу під час досудового розслідування.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в дослідженні проблемних питань особистого обшуку неповнолітнього підозрюваного на стадії досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Бабенко О. Г. Забезпечення права на захист неповнолітнього підозрюваного. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу*: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 16 черв. 2017 р.). Кривий Ріг: Поліграфічна компанія «Геліос-Принт», 2017. С. 35–37.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 01.07.2021).
3. Клочуряк С. С. Межі процесуального примусу при проведенні освідування у кримінальному провадженні. *Форум права*. 2012. № 4. С. 464–469. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2012_4_76.pdf (дата звернення: 01.07.2021).
4. Топчій В. В., Карпенко Н. В. Проблемні питання освідування і застосування примусу для його проведення. *Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2015. Випуск 1 (2). С. 43–52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/muvnudp_2015_1_9 (дата звернення: 01.07.2021).
5. Лук'янчиков Є. Д., Петряєв С. Ю. Еволюція нормативного регулювання освідування. *Криміналістика і судова експертиза*. 2019. Випуск 64. С. 158–169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2019_64_17 (дата звернення: 01.07.2021).
6. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Застосування примусу в процесі освідування. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2016. № 1 (13). С. 4–5. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n1/16lydvpo.pdf> (дата звернення: 03.07.2021).
7. Брагер Д. К. Принудительное проведение освидетельствования и получение образцов для сравнительного исследования: отдельные проблемы. *Вестник Томского государственного университета*. 2013. № 337. С. 99–101. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/prinuditelnoe-provedenie-osvidetelstvovaniya-i-poluchenie-obraztsov-dlya-sravnitel'nogo-issledovaniya-otdelnye-problemy/viewer> (дата звернення: 03.07.2021).
8. Янченко І. М. Освідування як самостійна слідча дія з ознаками кримінально-процесуального примусу. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2008. Вип. 43. С. 121–127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2008_43_21 (дата звернення: 03.07.2021).
9. Янченко І. М. Кримінально-процесуальний примус при провадженні слідчих дій: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2010. 223 с.
10. Мрочко Р. М., Чаплинський К. О. Проблемні питання примусового освідування підозрюваного, потерпілого та свідка. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спеціальний випуск № 1. С. 94–98. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2019/02/NV_spec_1_2018.pdf (дата звернення: 03.07.2021).
11. Харченко С. В. Тактика слідчого експерименту за участю неповнолітніх підозрюваних. *Право і суспільство*. 2015. № 4. Частина 4. С. 225–229.
12. Кунтій А. І. Тактика проведення освідування підозрюваного у кримінальному провадженні про умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 310–320. URL:

http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsvy/02_2014/14kaisdh.pdf (дата звернення: 03.07.2021).

13. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, які стосуються відправлення правосуддя відносно неповнолітніх («Пекінські правила»): від 29.11.1985 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211#Text (дата звернення: 03.07.2021).
14. Правосудие: вопросы, касающиеся детей, находящихся в конфликте с законом : Типовой закон о правосудии в отношении несовершеннолетних и соответствующий комментарий. Naciones Unidas : NUEVA YORK, 2014. 131 с.

References

1. Babenko, O. H. (2017). Zabezpechennia prava na zakhyst nepovnolitnoho pidozriuvanoho. Aktualni problemy kryminalnogo prava ta protsesu [Ensuring the right to protect a minor suspect. Actual problems of criminal law and process] : materialy III Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Kryvyi Rih, 16 cherv.2017 r.). Kryvyi Rih: Polihrafichna kompaniia «Helios-Prynt». S. 35–37 [in Ukrainian].
2. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13.04.2012 r. [Criminal Procedure Code of Ukraine dated 13.04.2012]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (data zvernennia: 01.07.2021) [in Ukrainian].
3. Klochuriak, S. S. (2012). Mezhi protsesualnogo prymusu pry provedenni osviduvannia u kryminalnomu provadzhenni [The bounds of procedural coercion during a criminal proceedings]. Forum prava. № 4. S. 464–469. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2012_4_76.pdf (data zvernennia: 01.07.2021) [in Ukrainian].
4. Topchii, V. V., Karpenko, N. V. (2015). Problemni pytannia osviduvannia i zastosuvannia prymusu dlia yoho provedennia [Problematic issues of coercion and use of coercion to hold]. Mizhnarodnyi yurydychnyi visnyk : zbirnyk naukovykh prats Natsionalnogo universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy. Vypusk 1 (2). S. 43–52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/muvnudp_2015_1_9 (data zvernennia: 01.07.2021) [in Ukrainian].
5. Lukianchykov, Ye. D., Petriaiev, S. Iu. (2019). Evoliutsiia normatyvnoho rehuliuвання osviduvannia [Evolution of normative regulation of survey]. Kryminalistyka i sudova ekspertyza. Vypusk 64. S. 158–169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2019_64_17 (data zvernennia: 01.07.2021) [in Ukrainian].
6. Lukianchykov, Ye. D., Lukianchykov, B. Ie. (2016). Zastosuvannia prymusu v protsesi osviduvannia [Application of coercion in the process of investigation]. Chasopys Natsionalnogo universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia «Pravo». № 1 (13). S. 4–5. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n1/16lydvpo.pdf> (data zvernennia: 03.07.2021) [in Ukrainian].
7. Brager, D. K. (2013). Prinuditel'noe provedenie osviditel'stvovaniya i poluchenie obrazcov dlya sravnitel'nogo issledovaniya: otdel'nye problem [Forced examination and samples for comparative research: individual problems]. Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. № 337. S. 99–101. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/prinuditelnoe-provedenie-osviditelstvovaniya-i-poluchenie-obraztsov-dlya-sravnitel'nogo-issledovaniya-otdelnye-problemy/viewer> (data zvernennia: 03.07.2021) [in Russian].
8. Ianchenko, I. M. (2008). Osviduvannia yak samostiina slidcha diia z oznakamy kryminalno-protsesualnogo prymusu [Examination as an independent investigative action with signs of criminal procedural coercion]. Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu vnutrishnikh sprav. Vyp. 43. S. 121–127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnvvs_2008_43_21 (data zvernennia: 03.07.2021) [in Ukrainian].
9. Ianchenko, I. M. (2010). Kryminalno-protsesualnyi prymus pry provadzhenni slidchychk dii [Criminal procedural coercion in the conduct of investigative actions] : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09. Kyiv. 223 s. [in Ukrainian].
10. Mrochko, R. M., Chaplynskyi, K. O. (2018). Problemni pytannia prymusovoho osviduvannia pidozriuvanoho, poterpiloho ta svodka [Problematic issues of compulsory examination of the suspect, victim and witness]. Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Spetsialnyi vypusk № 1. S. 94–98. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2019/02/NV_spec_1_2018.pdf (data zvernennia: 03.07.2021) [in Ukrainian].
11. Kharchenko, S. V. (2015). Takyka slidchoho eksperymentu za uchastiu nepovnolitnikh pidozriuvanykh [Tactics of the investigative experiment with the participation of juvenile suspects]. Pravo i suspilstvo. № 4. Chastyna 4. S. 225–229 [in Ukrainian].

12. Kuntii, A. I. (2014). Taktyka provedennia osviduvannia pidozriuvanoho u kryminalnomu provadzhenni pro umysne vbyvstvo, vchynene v stani sylnoho dushevnoho khvyliuvannia [Tactics of investigating a suspect in a criminal case of premeditated murder committed in a state of strong emotional excitement]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav.* № 2. S. 310–320. URL: http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsvy/02_2014/14kaisdh.pdf (data zvernennia: 03.07.2021) [in Ukrainian].
13. Minimalni standartni pravyla Orhanizatsii Obiednanykh Natsii, yaki stosuiutsia vidpravlennia pravosuddia vidnosno nepovnitnikh («Pekinski pravyla») vid 29.11.1985 r. [Minimum standard rules for the United Nations, relating to the administration of justice against minors (Peking Rules) of 29.11.1985]. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211#Text (data zvernennia: 03.07.2021) [in Russian].
14. Pravosudie: voprosy, kasayushchiesya detej, nahodyashchihsia v konflikte s zakonom : Tipovoj zakon o pravosudii v otnoshenii nesovershennoletnih i sootvetstvuyushchij kommentarij [Justice: Questions regarding children in conflict with the law : Typical Law on Justice regarding minors and the corresponding comment]. Naciones Unidas : NUEVA YORK, 2014. 131 s. [in Russian].

Babenko Olha,

Doctor of Philosophy in Law

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kryvyi Rih)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4218-2191>

IMPLEMENTATION OF THE FORCED FORM OF INVESTIGATION OF A JUVENILE SUSPECT

The article is devoted to the study of such an investigative (investigative) action as an examination carried out in a coercive form against a minor suspect. The national and international legislation in the field of protection of the rights of children who have committed a crime and the peculiarities of criminal proceedings with such a vulnerable category are analyzed. It is noted that the current provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine do not contain a regulated procedure for compulsory examination of a juvenile suspect. Such non-determination of the legal norm presupposes the investigator to conduct a compulsory examination at his own discretion, which sometimes significantly violates the rights of children. Attention is drawn to the views of scientists on the feasibility, legality and admissibility of investigative (search) action in the form of compulsory examination. It has been established that scientists have different opinions about the need to conduct a survey in a coercive form. Scientists distinguish such concepts as “psychological” and “physical” coercion during the survey. It is proposed to reduce the psychological pressure on a person subject to compulsory examination by persuasion and work with a psychologist, which is especially relevant for a juvenile suspect. As a result of the research, it was established that the legal regulation of compulsory examination of a juvenile suspect should be conditioned by the principle of proportionality. Given the principle of proportionality and vulnerability of the procedural position of a juvenile suspect, his psychological and social immaturity, it was concluded that the use of coercion during the examination of a juvenile suspect is better dependent on the severity of the criminal offense in which the juvenile is suspected. In order to improve the procedural situation of a juvenile in the field of criminal justice, it is proposed to amend the national legislation on the compulsory examination of a juvenile suspect, witness or victim only in criminal proceedings for serious or particularly serious crimes.

Key words: juvenile suspect; investigative (search) action; examination; coercion; criminal offense; pre-trial investigation.

Надіслано до редколегії 04.08.2021

Рекомендовано до публікації 11.08.2021